

Kandidatuppsats i Förlags- och bokmarknadskunskap

Jessica Classon

Institutionen för kulturvetenskaper

FBMK11

Lunds universitet

Handledare: Ann Steiner

Examinator: Sara Kärrholm

2013-08-30

Fantasy på bokmarknaden

En studie om fantasyns placering och målgrupp
i den svenska bokhandeln

Abstract

I denna uppsats undersöks och analyseras hur den svenska bokhandeln hanterar och placerar fantasyböcker och hur de når olika målgrupper. Genom att besöka ett antal bokhandlar har jag genom observationer och intervjuer med bokhandelsansvariga samlat in material kring fantasyns placering, utrymme och målgrupp i bokhandeln. Dessutom har internetbokhandlar undersökts. De bokhandlar som är utvalda för studien ger en bild av bokhandelsklimatet i Sverige just nu. Ett teoretiskt perspektiv om bokmarknadens genrebegrepp utifrån Claire Squires, Karl Berglund och Jerry Määttä har använts i analysen.

Resultaten av undersökningen visar att genrekategorisering är ett synligt fenomen i samtliga bokhandlar. Men utöver att gruppera fantasyböckerna efter genre, placerar bokhandlar även böckerna efter ålderskategori eller språk. Undersökningen i bokhandlarna visar att fantasygenren har breddats och nått nya målgrupper. Idag har fantasyn en dubbel målgrupp, på så vis att den har både unga och vuxna läsare, män och kvinnor. Min undersökning visar tendenser på att genren växer, breddas och ökar i popularitet.

Keywords

Fantasy, genrekategorisering, bokmarknad, bokhandel, internetbokhandel, Squires, målgrupp, bokmarknadskunskap.

Innehållsförteckning

Inledning	4
Syfte och frågeställningar	5
Tidigare forskning	5
Material och avgränsningar	6
Metod	7
Teori	8
Bokmarknadens genrebegrepp	8
Bakgrund	10
Fantasygenrens väg till erkännande	10
Definitioner av fantasygenren på bokmarknaden	11
Utgivningen av fantasy på den svenska bokmarknaden	13
Undersökning och analys	15
Science Fiction-bokhandeln	15
Tre fysiska bokhandlar	18
Två internetbokhandlar	22
Jämförelse bokhandelskanaler och målgruppsdiskussion	23
Avslutande diskussion	27
Källförteckning	29
Tryckt material	29
Otryckt material	29
Intervjuer	30

Inledning

På bokhandelns hyllor och i nätbokhandeln har det blivit allt vanligare att kategorisera skönlitteratur efter genre. I en artikel ur *Ord & Bild* förklarar förlags- och bokmarknadsexperten Ann Steiner att orsakerna bakom detta är den expanderande bokmarknaden och den rådande trenden att paketera, etikettera och placera olika slags konstnärliga verk. Steiner understryker att bokmarknadens genrebegrepp inte får förknippas med litteraturvetenskapens motsvarighet. På bokmarknaden handlar det inte om innehåll utan om målgrupp. Skönlitteraturens kategorisering i genrer är ”ett sätt för förlag och bokhandel att hantera enskilda titlar”.¹ Claire Squires, professor i ”Publishing studies”, poängterar att genre på bokmarknaden inte främst bör förstås som en litterär avgränsning utan som en aktör på samma vis som andra aktörer på bokmarknaden.² Squires påpekar att hyllindelningar och sortering i bokhandeln är en av de faktorer som bidrar till att skapa en genre. En analys av bokhandlars layout ger exempel på bokmarknadens genretaxonomier.³

”Genren är ett verktyg för att sälja” går det att läsa i en aktuell artikel ur branschtidningen *Svensk bokhandel*. Enligt Jenny Damberg, författare till artikeln, är det många i branschen som framhåller att just genrelitteratur som deckare och fantasy får flera fördelar säljmässigt på grund av sin tydliga form. Man vet vad man får, helt enkelt. I *Bokrondellens* system kallas genre också för varugrupp och är den mest övergripande klassificeringen av böcker. Bokrondellens klassificering, som utgår från förlagens kategorisering, ligger till grund för hur de flesta bokhandlar organiserar sina böcker. Lisbeth Håkansson Petré på *Bokrondellen* säger att hon har märkt av ett ökat fokus på skönlitterära genrer samt en ökning av subgenrer: ”Särskilt tydligt är det inom fantasy. Det pratas inte bara om fantasy längre. Det är urban fantasy eller fantasy romance nu.”⁴

Eftersom genrekategorisering är ett rådande och aktuellt fenomen på bokmarknaden, anser jag att det behövs mer forskning om detta inom ämnet förlags- och bokmarknadskunskap. Jag uppfattar det som att fantasyböckerna har ökat i omfattning de senaste åren i Sverige och därför är just denna genre intressant att undersöka. Det finns ytterst lite forskning gjord kring bokmarknadens definition av genren fantasy, som baseras på målgrupp och inte innehåll.

¹ Ann Steiner ”Klassiker, fantasy och sanna berättelser – marknadens genrebeteckningar”, *Ord & Bild*, nr 3 2010.

² Claire Squires, *Marketing Literature: The Making of Contemporary Writing in Britain*, 2009 Palgrave Macmillan, s.70.

³ Squires s.94.

⁴ Jenny Damberg, ”En bok söker sin genre”, *SvB*, 2013-06-14. <http://www.svb.se/nyheter/en-bok-s-ker-sin-genre>, hämtad 2013-08-08.

Därför står just fantasygenren i fokus för min undersökning. Genom att besöka ett antal bokhandlar har jag genom observationer och intervjuer med bokhandelsansvariga samlat in material kring fantasyns placering, utrymme och målgrupp i bokhandeln. Dessutom har internetbokhandlar undersökts.

Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka och analysera hur bokhandeln hanterar och placerar fantasyböcker och hur de når olika målgrupper. Uppsatsen bygger på följande frågeställningar:

- Hur är fantasyn placerad i bokhandeln och i nätbokhandeln?
- Vad säger placeringen av fantasyn om målgrupp?
- Går det att, utifrån mitt material, säga något om fantasygenrens position på den svenska bokmarknaden?

Tidigare forskning

Fantasyforskning utgår traditionellt ifrån ett litteraturvetenskapligt genrebegrepp, det vill säga en textinriktad sådan. Några exempel bland många är John-Henri Holmbergs *Fantasy, Fantasylitteraturens historia, motiv och författare*(1995) samt John Clute och John Grants *The Encyclopedia of Fantasy* (1997).⁵

Forskningen kring bokmarknadens fantasygenrebegrepp är däremot begränsad. Det som jag funnit är en artikel av Nickianne Moody i forskningsantologin *Judging a Book by its cover*. Moody är huvudlektor i ”Media and Cultural Studies” på Liverpool John Moores University och artikeln bygger på hennes forskningsprojekt. Den talande titeln på artikeln är: ”Empirical Studies of the Bookshop: Context and Participant Observation in the Study of the Selling and Marketing of Science Fiction and Fantasy”. Genom deltagande observationer, en etnologisk kvalitativ metod, i fem bokhandlar i Storbritannien har hon undersökt genrekategorierna Science Fiction och Fantasy och dess försäljning och marknadsföring. Ytterligare forskning kring fantasygenren på den svenska bokmarknaden är Malin Liedbergs magisteruppsats *Sagan om de klanlösa, en studie av små förlag och deras position på den svenska fantastikmarknaden*. Det är en litteratursociologisk studie över den svenska fantastikmarknaden baserad på intervjuer av ett antal mindre förlag som ger ut fantasy, science fiction och liknande genrer. Ann Steiner, lektor i förlags- och bokmarknadskunskap

⁵ NE, ”fantasy”, <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/fantasy>, hämtad 2013-08-06

vid Lund Universitet, skriver om bokmarknadens genreetiketter i artikeln: *Klassiker, fantasy och sanna berättelser – marknadens genrebeteckningar*. Av föregående nämnda författare finns det i *Litteraturen i mediesamhället* ett avsnitt som behandlar genre på den svenska bokmarknaden.

Tidigare forskning kring bokhandeln är även den begränsad. Om den svenska bokhandeln har Steiner skrivit om i *Litteraturen i mediesamhället*. Laura J. Miller, behandlar bokhandeln i *Reluctant Capitalists: Bookselling and the Culture of Consumption*. Det gör även Jean-Luc Nancy i *On the Commerce of Thinking: Of Books & Bookstores*.

Material och avgränsningar

Primärmaterial till undersökningen är insamlat från observationer och intervjuer i ett antal bokhandlar. Observationer har utförts i följande fysiska bokhandlar i Malmö/Lund:

- Science Fiction-bokhandeln i Malmö
- Hamrelius bokhandel i Malmö
- Bokia i Malmö
- Akademibokhandeln i Lund

Intervjuer har utförts med bokhandelspersonal i Science Fiction-bokhandeln och i Akademibokhandeln. Information till undersökningen har även införskaffats på följande internetbokhandlars hemsidor:

- Adlibris
- Bokus

Undersökningen är avgränsad till den svenska bokmarknaden men även vissa paralleller görs till den engelskspråkiga. De bokhandlar som är utvalda för studien ger en bild av bokhandelsklimatet i Sverige just nu. Det vill säga en majoritet av bokhandlarna är kedjor och därför har jag valt att ta med både Akademibokhandeln och Bokia. Hamrelius bokhandel är intressant att ta med för att det är en självständig bokhandel och SF-bokhandeln är relevant att ha med i undersökningen på grund av dess specialkaraktär. Nedan följer mer information om de bokhandlar där undersökningen ägt rum.

Science Fiction-bokhandeln (SF-bokhandeln) är en specialbokhandel med inriktning på Science Fiction, Fantasy, skräck, serier och spel. Malmöbutiken öppnade 2007 som en dotterbutik till SF-bokhandeln i Stockholm. SF-bokhandeln i Stockholm startade 1984 i regi av Skandinavisk Förening för Science Fiction, SFSF. 1990 bildades ett aktiebolag av de som

arbetade i bokhandeln, som köpte verksamheten av föreningen. Butiken växte och utökade sitt sortiment till att innehålla mer än Science Fiction.⁶

Akademibokhandeln är den största bokhandelskedjan i Sverige och med omkring en tredjedel av bokhandelsförsäljningen. Därefter följer Bokia, som är den näst största kedjan.⁷ 2012 ingick Akademibokhandeln och Bokia ett avtal om en sammanslagning men tills vidare drivs de som två separata kedjor.⁸ Hamrelius bokhandel ingår inte i en bokhandelskedja utan är en självständig bokhandel.

Adlibris och Bokus är de två största internetbokhandlarna i Sverige. Det finns ingen internetbokhandel som är lika omfattande som säljer både fysiska och e-böcker. Bokus lanserades 1997 och några månader efter kom Adlibris. 2008 hade båda internetbokhandlarna ungefär en lika stor omsättning och marknadsandel. Internetbokhandelns marknadsandel av bokförsäljningen i Sverige var 2008 omkring 20 %.⁹

Uppsatsen bygger också på ett sekundärmaterial som består till stor del av artiklar från branschtidningen *Svensk bokhandel*. Även vetenskapliga artiklar och blogginlägg från SF-bokhandeln är en del av sekundärmaterialiet.

Metod

Undersökningen bygger på observationer gjorda i både fysiska och digitala bokhandlar. Samt intervjuer i de fysiska bokhandlarna. Det som jag fokuserar på i observationerna och intervjuerna är placering och målgrupp. Jag har delvis hämtat metoder från Claire Squires (professor i Publishing Studies) och Nickianne Moody (lektor i Media and Cultural Studies). Deras metoder har varit till god inspiration under utförandet av mina undersökningar. I *Marketing litteratur* förklarar Claire Squires, att det är relevant att observera vad som är på vilken hylla och vilka strategier som ligger bakom när man undersöker genre på bokmarknaden.¹⁰ Metoden Squires använder sig av i bokhandeln kallar hon för "Snapshot analysis", vilket innebär en hastig observation. Min observation är mer noggrann och ingående än den Squires använder sig av. En metod som är mer djupgående är den etnologiska metoden Nickianne Moodys beskriver I artikeln: "Empirical Studies of the Bookshop: Context and Participant Observation in the Study of the Selling and Marketing of

⁶ SF-bokhandeln, "SF-Bokhandelns historia", <http://www.sfbok.se/div/hist.htm>, hämtad 2013-08-07.

⁷ Steiner, Ann, *Litteraturen i mediasamhället*, Lund 2009, s. 122.

⁸ Akademibokhandeln, "om akademibokhandeln", <http://akademibokhandeln.se/>, hämtad 2013-08-25.

⁹ Steiner (2009), s.136.

¹⁰ Squires s.94.

Science Fiction and Fantasy”. Genom deltagande observationer och informella intervjuer i fem bokhandlar i Storbritannien har hon undersökt genrekategorierna Science Fiction och Fantasy och dess försäljning och marknadsföring.

Det som observerades i den fysiska bokhandeln var fantasyns placering och hur mycket utrymme den tilldelades på bokhandelns hyllor. Fantasyns placering observerades både på vuxen och på barn- och ungdomsavdelningen. Intervjuerna ägde rum i Science fiction-bokhandeln och i Akademibokhandeln. Liksom Moody lade jag intervjuerna på en informell nivå. Det vill säga jag presenterade inte mig huvudsakligen som forskare utan framhävde att jag har ett intresse för fantasy. Jag ställde frågor om målgrupp och placering.

I bakgrunden görs en kvantitativ undersökning över utgivningen av fantasy i Sverige 2000-2012. Undersökningen baseras på siffror från den nationella söktjänsten Libris digitala katalog. Följande redovisas i en tabell: Den sammanlagda utgivningen av tryckta och e-böcker, hur många titlar som är i original respektive översatta och hur stor andel som kategoriseras som barn- och ungdom respektive vuxen.

Under rubriken ”Undersökning och analys” redovisas resultatet av bokhandelsobservationerna, vilket berikas med sekundärmaterialet. För att analysera undersökningen används teori kring bokmarknadens genrebegrepp, vilket jag förklarar mer ingående i teoridelen. Även en jämförande analys mellan de olika bokhandelskanalerna och en målgruppsdiskussion utförs.

Teori

Bokmarknadens genrebegrepp

Claire Squires, professor i ”Publishing studies” vid University of Stirling, har skrivit boken *Marketing Literature: The Making of Contemporary Writing in Britain*. Den handlar om de sociala, ekonomiska och kulturella förändringar den samtida bokmarknaden genomgår och hur de i sin tur påverkar genre, format, omslag, författarskap och läsning. Squires påpekar att genre är av stor vikt på bokmarknaden eftersom det är en grundläggande och väsentlig taxonomi för att kunna sälja böcker. Squires menar att en rad mekanismer bidrar till att skapa en genre. Exempel på sådana mekanismer är böckers utseende och omslag, reklam och varumärkesbyggande, imprints, hyllindelningar och sortering i bokhandel och på bibliotek, litterära priser. Squires menar att genre på bokmarknaden inte främst bör förstås som en litterär avgränsning utan som en aktör på bokmarknaden. En aktör på samma vis som andra aktörer på bokmarknaden, det vill säga som exempelvis förläggare och bokhandlare. En genre

påverkar och påverkas av bokmarknadens aktörer.¹¹ Här håller jag med Squires delvis i resonemanget om genre som en aktör. Jag menar att en genre kan ses som en enhet som kan påverka bokmarknadens aktörer, men inte som en självständig aktör.

Hyllindelningar och sortering i bokhandeln är en av de faktorer som bidrar till att skapa en genre. ”Bookshop taxonomies” ses som en metod som förlagsindustrin använder sig av för att kategorisera sina produkter. Squires förtydligar:

What ends up on which particular shelf, for how long and to what effect, are the questions that an examination of genre in the marketplace causes to be asked.¹²

Det är först i bokhandeln som genrekategoriseringarna blir synliga för konsumenten. Det är där som kunden möter ”the ’conscious’ component of genre”. Squires påpekar att en analys av bokhandlars layout ger exempel på bokmarknadens genretaxonomier. Genom att göra en såkallad ”snapshot analysis” av ett antal bokhandlare i Oxford blir hon medveten om den stora mängd kategorier som existerar.¹³

Jerry Määttä’s avhandling *Raketsommar. Science Fiction i Sverige 1950-1968* (2006) handlar om genren science fictions ställning och utgivning, men Määttä diskuterar också begreppet genre på bokmarknaden. Han menar att genre bör ses som något konstruerat och föränderligt. En genre påverkar och påverkas av flera olika faktorer som andra genrer, kategorisering, klassificering, marknadsföring och samhällsliga fenomen.¹⁴ Liksom Claire Squires menar Määttä att en genre påverkar och påverkas av olika faktorer. Tvärtom från Squires ser Määttä inte genre som en självständig aktör, utan han menar snarare att en genre är något konstruerat.

Karl Berglund är doktorand vid Uppsala universitet och författare till *Deckarboomen under lupp*, vilken är en del av hans pågående avhandlingsprojekt om samtida svensk kriminallitteratur utifrån litteratursociologiska och bokhistoriska perspektiv. I *Deckarboomen under lupp* påpekar Berglund att bokmarknaden har haft en viktig betydelse för deckargenrens framgångar. För att komma fram till detta använder sig Berglund av teoretiska perspektiv från Claire Squires genrebegrepp. Berglund ser, liksom Squires, genren kriminallitteratur som en aktör på den svenska bokmarknaden. En genre som har fått en allt starkare position under 2000-talet. Att det idag finns en stor utgivning av deckare, varav många bästsäljare, är

¹¹ Squires s.70 ff.

¹² Squires s.74.

¹³ Squires s.94 f.

¹⁴ Jerry Määttä’s, *Raketsommar. Science Fiction i Sverige 1950-1968*, 2006, s.26.

konsekvenser av genrens starka position. Berglunds poäng är att genrens starka position har fått effekter på bokproduktionen, vilken i sin tur bidrar till att stärka genren:

Det fungerar som en genreintern positiv spiral, där framgång föder mera framgång. När genren blir starkare som aktör inlemmas också alltmer däri, då verk vinner på att förknippas med genren. Det leder i sin tur att genren förnyas och breddas.

Att det uppstått så många nya och framgångsrika deckarförfattare under 2000-talets första decennium förklarar Berglund är ”ett tecken på att kriminalgenren som aktör och segment på bokmarknaden har stabiliserats.”¹⁵ Ett synligt exempel på genrens starka position är i bokhandeln, där bokhandelskedjornas butikssortiment vanligtvis delas in i de tre huvudkategorierna romaner, spänning och fakta. I de butiker som har mer specificerade genreindelningar märks även deckargenrens ställning, då den likställs med annan skönlitteratur på ett sätt som annan genrelitteratur inte gör.¹⁶

Bakgrund

Fantasygenrens väg till erkännande

I boken *The Frodo Franchise* skriver Kristin Thompson om den stora filmfranchisen *Sagan om ringen*. En av hennes huvudpånger är att *Sagan om ringen*-succén bidrog till en betydande del att upphöja fantasygenrens roll på marknaden. Från att ha varit en lågt ansedd genre, med en mycket begränsad målgrupp, blev fantasyn i samband med filmatiseringens starka genomslag en populär genre. Fantasygenren fick högre status och nådde nya målgrupper. Detta genererade i sin tur att fler fantasybokserier producerades och fortfarande produceras idag.¹⁷

Den första delen av Peter Jacksons filmatisering av J. R. R. Tolkiens *Sagan om ringen*-trilogi kom 2001 och de två följande delarna 2002-2003. Thompson skriver att filmatiseringen blev ”one of the most succesful film franchises of all time”. Efter att den första delen i filmtrilogin hade visats bestod fansen inte bara av tonårspojkar och unga män, den målgrupp

¹⁵ Karl Berglund, *Deckarboomen under lupp*, Uppsala 2012, s. 114 f.

¹⁶ Berglund, s. 116.

¹⁷ Kristin Thompson, *The Frodo Franchise: The Lord of the Rings and modern Hollywood*, University of California Press 2007, s. 2-9.

som tidigare förknippades med fantasygenren. En betydande del av fansen var även tjejer och unga kvinnor samt en äldre generation som läst böckerna på 1960- och 70-talen.¹⁸

Fantasy har traditionellt varit tätt sammanlänkad med science fiction-genren. Thompson skriver vidare om genrens anknytning till denna närbesläktade genre. Specialbokhandlar har ofta båda genrena i sina sortiment. Likaså har videobutiker mestadels en kombinerad avdelning med science fiction/fantasy. Den amerikanska populärkulturen dominerades länge av stora science fiction-filmproduktioner som exempelvis *Star Wars*. Men i början av 2000-talet kom fem stora filmproduktioner baserade på fantasyserier: *Sagan om ringen*, *Harry Potter*, *Spider-man*, *Pirates of the Caribbean* och *the Chronicles of Narnia*. Fantasy kom att bli den dominerande genren och till stor del ersätta science fiction i den amerikanska filmvärlden. Thompson förklarar att filmatiseringen av *Sagan om ringen* bidrog till att upphöja den tidigare lågt ansedda genren fantasy:

“There was more to the change, however, than financial success. There was prestige. Jackson perhaps aimed to make the trilogy do for fantasy what Kubrick’s 2001 had done for science fiction – inject prestige into a previously despised genre.”¹⁹

Filmsuccén för *Sagan om ringen*-trilogin bidrog till ett erkännande av fantasyn som genre, på liknande sätt som populära filmproduktioner tidigare erkänt science fiction-genren. Att fantasygenren nu sågs som en prestigefylld genre gav upphov till en våg av nya fantasybokserier, varav flera även blev filmatiseringar.²⁰

Definitioner av fantasygenren på bokmarknaden

Liksom Steiner poängterar i ”Klassiker fantasy och sanna berättelser” handlar bokmarknadens genrebegrepp inte om innehåll utan om målgrupp.²¹ Därför blir målgruppen central i följande avsnitt där jag tecknar definitioner av fantasygenren på bokmarknaden. Att i stora drag förklara vad genren handlar om anses dock nödvändigt. Definitionerna bygger på en artikel ur SvD där Hanna Fahl konstaterar att fantasyn har fått en större publik och intervjuar Nene Ormes, anställd på Science Fiction-bokhandeln, och Bo Eriksson, historiker, om fenomenet.²²

¹⁸ Thompson, s. 2-9.

¹⁹ Thompson, s. 274-278.

²⁰ Thompson, s. 274-278.

²¹ Steiner (2010).

²² Hanna Fahl, ”Där allt är möjligt”, SvD 2009-07-17, http://www.svd.se/kultur/dar-allt-ar-mojligt_3217421.svd, hämtad 2013-06-07.

Nene Ormes påpekar i artikeln att det finns två förgreningar inom fantasyn: Den klassiska fantasyn och den urbana fantasyn. Den klassiska fantasyn som också kallas ”sword and sorcery” innebär långa medeltidsinspirerade episka berättelser. J R. R. Tolkien är störst inom klassisk fantasy och det vare han med sin *Sagan om ringen*-trilogi satte ramverket för fantasyberättandet. Den klassiska svärd-och magi-fantasyn har traditionellt varit mansdominerad och har fortfarande oftast män i huvudrollerna och författarna är oftast män. Därtill är läsarna oftast pojkar eller män.

Den urbana fantasyn utspelar sig i modern tid, men med övernaturliga inslag. Exempelvis J K Rowlings *Harry Potter* och *Twilight*böckerna. Inom den urbana fantasyn har det vuxit fram flera förgreningar, såkallade subgenrer. Inom den urbana fantasyn och dess subgenrer är de största bästsäljande författarna ofta kvinnor. Läsarna är allt från unga flickor, deras föräldrar och pensionärer. De senaste åren har den urbana fantasyn dominerat och fantasygenren har breddats, enligt Nene Ormes. Enligt Ormes växer subgenren ”paranormal romance” snabbt. Paranormal romance innebär chick-lit i fantasymiljö och *Twilight*-serien är ett exempel på detta som blivit en försäljningssuccén. Av den här subgenren finns en stor läsekrets av främst tjejer som bara börjat bli synlig i Sverige.

På Amazon finns följande underkategorier, här uppräddade efter de med flest träffar på utgivningsår 2012: Epic, Paranormal, Contemporary, Anthologies, Historical, Urban, Alternate History, Magic & Wizards, Arthurian, History & Criticism.²³

²³ www.amazon.com, hämtad 2013-10-19.

Utgivningen av fantasy på den svenska bokmarknaden

Utgivningen av fantasy i Sverige 2000-2012					
	Samtliga fantasytitlar (tryckta och e-böcker)	Originaltitlar	Översatta titlar från engelska	Barn- och ungdomstitlar	Vuxentitlar
2012	122	96	26	68	54
2011	99	61	38	69	30
2010	66	44	22	58	8
2009	95	39	56	93	2
2008	68	25	43	65	3
2007	80	33	47	79	1
2006	61	18	43	60	1
2005	82	16	66	74	8
2004	69	21	48	61	8
2003	3	0	3	3	0
2002	1	1	0	0	1
2001	3	1	2	2	1
2000	0	0	0	0	0

Källa: Libris katalog

Enligt den nationella söktjänsten Libris gavs det under genren fantasy 2012 ut 122 böcker på svenska.²⁴ De 122 böckerna innefattar både e-böcker och tryckta böcker, samt första- och andraupplagor. Av dessa är 96 originaltitlar och 26 är översatta titlar från engelska. 2012 bestod den svenska fantasyutgivningen av 68 barn- och ungdomstitlar och 54 vuxentitlar. Enligt Libris katalog är det först från 2004 som det går att tala om en svensk fantasymarknad, eftersom det då skedde en markant ökning av utgivningen av fantasytitlar. Antalet fantasy mellan åren 2000-2003 är mellan 0-3 böcker. Mellan åren 2004-2011 finns det mellan 66-99 fantasyböcker registrerade. Detta har troligtvis ett samband med det jag skriver om i föregående avsnitt om fantasygenrens väg till erkännande. Filmatiseringen av *Sagan om*

²⁴ http://librishelp.libris.kb.se/help/about_libris, hämtad 2013-08-05.

ringen-trilogin (2001-2003) bidrog till att göra fantasygenren populär. Fantasybokserier efterfrågades från nya målgrupper vilket gjorde att bokproduktionen ökade.

2004 gavs det i Sverige ut dubbelt så mycket titlar översatta från engelska än i originalspråk. Utgivningen såg ungefär likadan ut fram till 2009, där alltså mer av hälften av fantasyn som gavs ut i Sverige var översatt från engelska. 2010 skedde ett skifte där ungefär hälften av titlarna som gavs ut var i originalspråk. 2012 består en överlägsen majoritet av den svenska fantasyutgivningen av originaltitlar. Av de utgivna fantasytitlarna från 2004-2012 finns det endast enstaka fall av översättningar från andra språkområden än det engelskspråkiga.

De två senaste åren har utgivningen av vuxentitlar inom genren ökat markant och 2012 gavs det nästan ut lika många vuxentitlar som barn- och ungdomstitlar. Detta utgör en stor skillnad från tidigare års utgivning, från 2004-2010, då vuxentitlarna endast utgjorde ett fåtal och barn- och ungdomstitlar utgjorde nästan hela utgivningen.

Att fantasyn har sitt ursprung i Storbritannien och USA och att majoriteten av fantasy som ges ut på den internationella marknaden är på engelska påverkar givetvis den svenska marknaden. En sökning i den nationella bibliotekskatalogen i Storbritannien, British Library Catalogue, på fantasyböcker som getts ut 2012 ger 560 träffar.²⁵ Motsvarande sökning i den amerikanska bibliotekskatalogen, Library of Congress Online Catalogue, ger 818 träffar.²⁶ En sökning på Amazon på fantasyböcker med utgivningsår 2012 i alla format ger 32071 träffar. Enligt Maths Claesson, en av grundarna och delägarna till SF-bokhandeln, är nio av tio böcker som säljs på SF-bokhandeln på engelska. 2009 motsvarade den engelskspråkiga försäljningen i SF-bokhandeln en siffra på ungefär 35 miljoner kronor.²⁷

Enligt Libris söktjänst gavs det under genren science fiction 2012 ut 17 böcker på svenska, både tryckta böcker och e-böcker. Siffrorna visar att science fictionutgivningen är betydligt mindre än fantasyutgivningen i Sverige under 2012. I en intervju i *Svensk bokhandel* uttalar sig Maths Claesson om fenomenet. Enligt Claesson består butikens sortiment av två tredjedelar fantasy och en tredjedel science fiction. För tio år sedan var proportionerna omvända.²⁸

²⁵ *British Library Catalogue*, <http://catalogue.bl.uk>, hämtad 2013-08-05 .

²⁶ *Library of Congress Online Catalogue*, <http://catalog2.loc.gov/index.html>, hämtad 2013-08-05.

²⁷ Lars Schmidt, "Har alla utgåvor hemma", *SvB*, 2010-04-09. <http://www.svb.se/nyheter/har-alla-utgavor-hemma>, hämtad 2013-08-06.

²⁸ Schmidt.

Undersökning och analys

Science Fiction-bokhandeln

De svenska fantasytitlarna är placerade i en bokhylla med skylten svenskt. Samtliga böcker är på svenska, både i originalspråk och i översättningar. Bokhyllan har en svart ram med hyllor i guldfärg, liksom samtliga bokhyllor i bokhandeln. I bokhyllan med svenskt finns samtliga genrer som finns i SF-bokhandeln, det vill säga fantasy, science fiction och skräck. Svenska fantasyböcker, tillsammans med science fiction och skräck, finns även placerade på ett lågt bord bredvid bokhyllan med skylten svenskt och uppsatta i ett ställ på sidan av bokhyllan. Karin Waller, butikschef i SF-bokhandeln, påpekar att i hyllan med svenskt står alla genrer blandat. Böckerna är inte uppdelade efter genre utan efter bokformat: Storformat överst och pocket nederst. Det finns heller ingen uppdelning mellan ungdoms- eller vuxentitlar, i hyllan med svenskt eller i bokhandeln över lag. Karin Waller menar att det har kommit fler svenska titlar nu än för 5-10 år sedan. I hyllan med svenskt är fantasy störst och det finns mer urban än klassisk fantasy.²⁹

Karin Waller, butikschef i SF-bokhandeln, konstaterar att de som köper fantasy i SF-bokhandeln är alla. Majoriteten är mellan 25 och 40. De subgenrer som är populärast är urban, steampunk, romans. Den svenska subgenre som säljer bäst är glesbygdsfantasy som *Cirkeln* och *Eld*. Det är ungdomsböcker men de säljer i alla åldrar. Över lag är ungdomsböckerna populärast.³⁰

Även i SF-bokhandelns engelskspråkiga avdelning är fantasy den genre som får mest utrymme. Fantasyn upptar fler bokhyllor än science fiction. En medarbetare i bokhandeln skriver på SF-bokhandelns malmöblogg ”att i malmöbutiken (precis som i resten av kedjan) så är fantasy lätt den största enskilda genren.”³¹ En uppfattning om fantasyns stora plats i SF-bokhandeln blir synlig redan i skyltfönstret där det finns flera fantasytitlar, både på svenska och på engelska. Även om bokhandeln har epitetet science fiction är fantasy den dominerande genren i bokhandeln idag. Enligt Maths Claesson, en av delägarna till SF-bokhandeln, består butikens sortiment av två tredjedelar fantasy och en tredjedel science fiction. För tio år sedan var rollerna omvända och science fiction var den dominerande genren i bokhandeln.³²

I bokhandeln finns två bokhyllor med engelska fantasyböcker under skylten fantasy. Detta är dubbelt så mycket utrymme i relation till hyllan med skylten svenskt, där fantasyböcker

²⁹ Karin Waller, butikschef SF-bokhandeln, Intervju 24/9 2013.

³⁰ Waller.

³¹ SF-bokhandeln Malmö, ”Urban fantasy”, 2012, <http://sfbokmalmö.wordpress.com/foredrag/urban-fantasy/>, hämtad 2013-06-07.

³² Schmidt.

står blandat med science fiction och skräck. Här blir den engelskspråkiga dominansen på fantasymarknaden, som det står om i bakgrundsavsnittet, synlig i bokhandeln. Eftersom att engelskspråkig fantasy tilldelas större utrymme i bokhandeln. Enligt Math Claesson är nio av tio böcker som säljs i SF-bokhandeln på engelska.³³ Som tabellen i bakgrunden visar var mer än hälften av de svenska fantasytitlarna översatta från engelska fram till 2009. 2010 ändrades proportionerna och ungefär hälften av titlarna som gavs ut i Sverige var i originalspråk. 2012 består en majoritet av den svenska fantasyutgivningen av originaltitlar.

Engelskspråkig urban fantasy upptar två lägre bokhyllor, med egen skyltning: ”Urban Fantasy”. Subgenrens eget utrymme i bokhandeln kommenteras även på SF-bokhandelns blogg: ”När vi sorterade ut urban fantasy och gav den egna hyllor, har den avdelningen blivit lika stor som halva fantasyavdelningen.” Det märks att subgenren urban fantasy har en betydande plats i butiken och för den i genren insatta butikspersonalen. I en artikel i Sydsvenskan uttalar sig Nene Ormes från SF-bokhandeln om urban fantasy och de nya målgrupper som subgenren fört med sig:

Den traditionella bilden av fantasyfanet är en asocial pojke eller man som förläst sig på sagor, och det har inte varit helt självklart med kvinnliga författare. [- - -] Men en annan bild har börjat växa fram. Inom den urbana fantasyn och dess subgenrer är de största bästsäljande författarna ofta kvinnor, och läsarna är allt från pensionärer till unga flickor och deras föräldrar. Och att fantasyn växer och är så populär är inte konstigt.³⁴

Fantasyn har traditionellt förknippats med en ung manlig läsekrets. Den urbana fantasyn har öppnat upp för en ny kvinnlig målgrupp. I *The Frodo Franchise* förklarar Kristin Thompson att filmatiseringen av *Sagan om ringen* (2001-2003) hade en avgörande roll i att upphöja fantasygenrens roll på marknaden. De populära *Sagan om ringen*-filmerna gav fantasygenren högre status och nådde på så vis ut till nya målgrupper. En betydande del av fansen till filmatiseringen var tjejer och unga kvinnor samt en äldre generation. Det vill säga fansen bestod inte bara av tonårspojkar och unga män, den målgrupp som tidigare förknippats med fantasygenren. Den urbana fantasyn är ett exempel på att fantasyn som genre breddas och därmed når nya målgrupper.

På bokmässan 2012 höll några butiksmedarbetare från SF-bokhandeln ett föredrag om urban fantasy. Följande utdrag ur föredraget publicerades på SF-bloggen:

³³ Schmidt.

³⁴ Fahl.

Urban fantasy har det senaste decenniet vuxit enormt och är nu en stor och livskraftig genre. Anledningen till att den inte är mer allmänt känd är bland annat att stora institutioner som facktidsningen Locus (som sammanställer mycket statistik inom våra genrer) inte valt att erkänna genren, utan låtit den ligga kvar spridd under fantasy och skräck. Men som både bokhandlare och läsare har vi sett hur det väller fram titlar som klart och tydligt ingår i en lätt identifierbar genre som inte går att blunda för.³⁵

Bokhandelspersonal i SF-bokhandeln tycker enligt det här blogginlägget att urban fantasy är så pass omfattande att den bör ses som en egen genre. De menar att stora institutioner inte erkänner genren utan ser den som en subgenre till fantasy och skräck. Claire Squires skriver att hyllindelningar och sortering i bokhandeln är en av de faktorer som bidrar till att skapa en genre på bokmarknaden.³⁶ Att bokhandelspersonalen placerar urban fantasy på en egen hylla och att undergenren uppmärksammas i ett eget föredrag på bokmässan är faktorer som bidrar till att stärka subgenrens position. Ifall subgenren blir tillräckligt stor skulle detta kunna innebära att urban fantasy erkänns som en egen genre i framtiden.

I SF-bokhandeln finns utöver bokhyllorna med böcker även en avdelning med film, spel, kläder och prylar. I artikeln ”Klassiker, fantasy och sanna berättelser” skriver Ann Steiner att dessa bidrar till att skapa en livsstil kring genren och att göra genren till ett koncept. Förlag och handel inom alla genrer arbetar i allt större utsträckning med en helhet eller ett koncept, istället för bara med de enskilda titlarna.³⁷ Enligt medie- och kulturforskaren Nickianne Moody skapade subkulturen kring fantasyrollspel i Storbritannien en efterfrågan av fantasyböcker. Detta är en av förklaringarna till att genren fantasy har nått en större framgång än science fiction-genren.³⁸

Vilken genre en viss titel tillhör i eller bredvid hyllan med skylten ”Svenskt” känns inte alltid självklart enligt mig. Omslagen och baksidestexterna har flera likheter inom fantasy, science fiction och skräck. Jag är dock inte ensam om att ha svårigheter att alltid kunna placera en titel inom rätt genre. I ett inlägg på SF-bokhandeln i Malmös blogg står det: ”Det blir allt svårare för oss att placera böckerna i rätt hylla. En del är uppenbara fantasyböcker och en del är typisk SF. Men många blandar friskt i genretillhörigheten, så att till slut sitter man

³⁵ SF-bokhandeln Malmö, ”Urban fantasy”, 2012, <http://sfbokmalmo.wordpress.com/foredrag/urban-fantasy/>, hämtad 2013-06-07.

³⁶ Squires, s.74.

³⁷ Steiner.

³⁸ Moody.

nästan och singlar slant om var den skall hamna.”³⁹ Även Maths Claesson kommenterar fenomenet i *Svensk bokhandel* och menar att fantasyförfattarna rör sig mer och mer över genregränserna. Eller som Claesson själv uttrycker det: ”Genren rör sig, blandas och korsbefruktas.”⁴⁰

Tre fysiska bokhandlar

Observationern har utförts i Akademibokhandeln i Lund, Hamrelius i Malmö och Bokia i Hansakompaniet i Malmö. Intervjuer har ägt rum i Akademibokhandeln. I samtliga tre bokhandlar noterade jag att det inte fanns en enstaka fantasybok i skyltfönstret. Precis vid entrén i de allmänna bokhandlarna fanns det heller ingen fantasy placerad. Bokhyllan eller hyllan med genrekategorin fantasy hittades långt in i samtliga butiker. De kategorier som var placerade främst i samtliga bokhandlare var kategorierna romaner, spänning och fakta. Det var också dessa kategorier som framhävdes vid ingången eller placerades i skyltfönstren. Överlag observeras det en tydlig uppdelning av olika genrer i bokhandlarna. Det är också något som Ann Steiner konstaterar i *Litteraturen i mediesamhället*:

De flesta bokhandlare skiljer mellan olika genrer och har särskilda hyllor för exempelvis deckare, fantasy eller lokal litteratur, och det har blivit allt vanligare med en större segmentering, det vill säga en åtskillnad mellan olika slags skönlitterära verk.⁴¹

Att genrekategorisering är ett obligatoriskt inslag i bokhandeln idag skriver även Nickianne Moody om i sin artikel ”Empirical Studies of the Bookshop: Context and Participant Observation in the Study of the Selling and Marketing of Science Fiction and Fantasy”. Hon förklarar att genrekategorisering är ett relativt nytt fenomen på den engelska bokmarknaden. Moody påpekar att bara för tio år sedan var det vanligt i Storbritannien att placera böcker efter förlag eller imprint istället för genrekategori i bokhandeln. Att sortera böcker efter genre i bokhandeln började på 1980-talet: ”However in the 1980s generic categorisation became increasingly important and books were labeled by publishers to help bookshop staff place them in their correct stands or shelving.”⁴²

³⁹ SF-bokhandelns blogg, ”Gamla teman kommer tillbaka”, 2013-02-13.

<http://sfbloggen.blogspot.se/2013/02/gamla-teman-kommer-tillbaka.html>, hämtad 2013-06-07

⁴⁰ Ylva Nilsson, ”Tema fantasy: Hål i väggen blev koncern”, *SvB*, 2004-12-15, <http://www.svb.se/nyheter/tema-fantasy-hal-i-veggen-blev-koncern>, hämtad 2013-08-06.

⁴¹ Steiner (2009), s.105 f.

⁴² Moody, s.49.

De bokhandlar som observerats för undersökningen har skönlitteraturen indelad efter genrekategorier. Här följer en närmare beskrivning av fantasygenrens placering och utrymme i bokhandeln.

Den svenska fantasyns placering i bokhandeln		
Akademibokhandeln (Lund)	Hamrelius bokhandel (Malmö)	Bokia (Malmö)
Fantasy (Vuxenavdelningen)	SF/Fantasy (Vuxenavdelningen)	Fantasy (Vuxenavdelningen)
Tonår	Ungdomsböcker	Unga vuxna
Nyhetsbord tonår	Nyhetsbord ungdomsböcker	Ungdomspocket
9-12	9-12	12-15
6-9	6-9	9-12
Nyhetsbord barn		6-9

På Akademibokhandelns vuxenavdelning är den svenska fantasyn placerad på en egen avdelning under skylten fantasy. I bokhyllorna med fantasyskyltningen står svenska och engelska titlar blandat, placerade efter författarnamn. Fantasyn upptar nästan två hela bokhyllor. Över den andra bokhyllan finns förutom en skylt med fantasy även en skylt med science fiction. Genom en närmare granskning av bokhyllan finns det ingen utsatt avgränsning var science fiction-delen börjar. Men enligt min uppskattning upptar science fiction ungefär de en och en halv nedersta hyllraderna.

Lena Stenlund, ansvarig för skönlitteratur och anställd på Akademibokhandeln sedan 40 år tillbaka, uppskattar att fantasyavdelningen har funnits på vuxenavdelningen i minst 25 år. Fantasyavdelningen har både unga och vuxna köpare. Hon poängterar att fantasy är den avdelning på vuxenavdelningen där det är flest ungdomar som köper böcker. Stenlund berättar att många kunder tror att *Sagan om ringen* betraktas som en vanlig genre och blir förvånade att den står på fantasy.⁴³

I Akademibokhandeln är vuxenavdelningens fantasybokhyllor placerad långt in i bokhandeln, precis innan barn- och ungdomsavdelningen. Barn- och ungdomsavdelningen är i sin tur placerad längst in i butiken. På barn- och ungdomsavdelningen placeras inte böckerna efter genretillhörighet, utan efter ålderskategori. Fantasyböckerna står integrerade med den

⁴³ Stenlund, Lena; avdelningsansvarig för skönlitteratur, Akademibokhandeln. Intervju 23/9 2013.

övriga barn- och ungdomslitteraturen enligt följande skyltning efter ålderskategorier: Tonår, 9-12 år och 6-9 år. Fantasytitlar finns även utplacerade på två nyhetsbord, ett på barn- respektive ungdomsavdelningen.

På Akademibokhandelns barn- och ungdomsavdelning placeras alla böcker oavsett genretillhörighet direkt till den tänkta målgruppen: Tonår, 9-12 år och 6-9 år. Fast Helén Eyrich påpekar att målgruppen för tonår även är de som är äldre än tonåringar. Förutom tonåringar handlar här även äldre ungdomar och unga vuxna. På grund av platsbrist i bokhandeln har de ingen unga vuxna-avdelning. Den fantasy som räknas som läses av både unga och vuxna, så kallade crossovers, placeras ofta på både vuxen- och tonårsavdelningen. Eyrich menar att det inte är någon tillfällighet att fantasyavdelningen är placerad mellan ungdoms- och vuxenavdelningen.⁴⁴

Helén Eyrich, avdelningsansvarig på barn- och ungdom i Akademibokhandeln i Lund, påpekar att fantasyböckerna på barn- och ungdomsavdelningen tidigare hittades på en egen hylla med skylten fantasy. Hyllan togs bort efter *Harry Potter*-succén, eftersom det då kom så mycket fantasyböcker att de inte längre rymdes på en hylla. Fantasyn placerades i och med detta bland de övriga barn- och ungdomsböckerna.

Eyrich uppskattar att idag är 40 procent fantasyböcker på tonårsavdelningen. Om man räknar in *Cirkeln* och den våg av böcker som kom efter succén med samma tema (övernaturlighet) som fantasy består cirka 75 procent av tonårsavdelningen av fantasyböcker. Hon menar att många böcker blandar genretillhörighet och att det kan vara svårt att placera in böckerna i en specifik genre. Så är det särskilt med de närbesläktade genrena som science fiction och skräck. På barnavdelningen har hon sett en viss ökning av fantasyn men inte i lika stor omfattning som på tonårsavdelningen. På avdelningen 6-9 år fanns det nästan ingen fantasy förr men här ser man nu betydligt fler i den genren.

På Hamrelius bokhandels vuxenavdelning delar fantasytitlarna plats med science fictiontitlarna i en bokhylla närmare golvet med en stor skylt hängandes i taket med texten ”SF/Fantasy”. Bokhyllan är placerad långt in i bokhandeln på vuxenavdelningen, precis innan ungdomsavdelningen. Det finns även två mindre klistermärken på vardera sida av bokhyllan med texten ”Tänkt för unga vuxna”. Endast Hamrelius bokhandel har skyltning i butiken bredvid genrens placering i form av en reklamaffish för *Hobbiten* av J. R. R. Tolkien. På Hamrelius bokhandels barn- och ungdomsavdelning finns det även fantasyböcker i bokhyllan

⁴⁴ Eyrich, Helén; avdelningsansvarig på barn och ungdom, Akademibokhandeln. Intervju, 23/9 2013.

med skylten ”Ungdomsböcker”. På nyhetsbordet bredvid ungdomshyllan finns några fantasytitlar.

På Bokias vuxenavdelning står de svenska fantasyböckerna placerade under fantasy. De svenska titlarna står blandat med de engelska. Långt in i butiken och näst längst ner i en bokhylla med deckare är denna hyllrad placerad. Ett litet klistermärke med texten ”Fantasy” markerar fantasyhyllradens början. Över själva bokhyllan, som de är placerade i, finns en stor skylt där det står: ”Deckare”. Att genrekategorin fantasy endast tilldelas en hyllrad på Bokia i Hansakompaniet kan förklaras med bokhandelns begränsade utrymme. Bokhandelns storlek är betydligt mindre än exempelvis Akademibokhandeln och Hamrelius bokhandel. På Bokias barn- och ungdomsavdelning finns det även fantasyböcker. De står placerade blandat med övriga barn- och ungdomsböcker i en bokhylla där följande skyltar finns: ”Unga vuxna”, ”12-15”, ”Ungdomspocket”, 9-12 och 6-9.

I Bokia, Akademibokhandeln och Hamrelius bokhandel finns fantasyböcker både på vuxenavdelningen och barn- och ungdomsavdelningen. På vuxenavdelningen grupperas fantasyböckerna efter kategorin fantasy och de tilldelas en egen hylla eller bokhylla. På barn- och ungdomsavdelningen står samtliga böcker efter ålderskategori. Fantasyn står på så vis integrerade bland de övriga titlarna på barn- och ungdomsavdelningen. Under mina observationer lade jag märke till att samma fantasytitel kunde finnas både på vuxenavdelningen och på ungdomsavdelningen. I en artikel ur *Svensk bokhandel* berättar Akademibokhandelns inköpschef Fredrik Axegård att det förekommer att en bok dubbelexponeras, ifall personalen anser det lämpligt.⁴⁵ Helén Eyrich, ansvarig för Akademibokhandelns barn- och ungdomsavdelning, talade om att detta fenomen var vanligt förekommande när det gällde fantasy, eftersom att fantasy ofta läses av både unga och vuxna. I samtliga tre bokhandlar finns fantasyhyllan på vuxenavdelningen i anslutning till barn- och ungdomsavdelningen. Denna placering av fantasyavdelningen är inte en tillfällighet enligt Akademibokhandelns barn- och ungdomsansvarig. Liksom tabellen i bakgrundsavsnittet visar utgjorde barn- och ungdomstitlar nästan hela den svenska fantasyutgivningen fram till 2010. Det är först de två senaste åren som utgivningen av vuxentitlar inom genren har ökat och 2012 gavs det ut nästan lika många vuxentitlar som barn- och ungdomstitlar på den svenska bokmarknaden. Fantasyn förknippades länge med en barn- och ungdomsgenre. Idag har Fantasyn en dubbel målgrupp på så vis att den har både unga och vuxna läsare. Detta blir

⁴⁵ Jenny Damberg, ”En bok söker sin genre”, *SvB*, 2013-06-14. <http://www.svb.se/nyheter/en-bok-s-ker-sin-genre>, hämtad 2013-08-08.

synligt i bokhandeln när vuxenavdelningens fantasyavdelning placeras i anslutning till barn- och ungdomsavdelningen.

Två internetbokhandlar

Om den fysiska bokhandeln i allt större dimension använder sig av genrer för att dela in skönlitteratur i kategorier har internetbokhandeln gått ett steg längre, påpekar Ann Steiner i tidigare nämnda artikeln om marknadens genrebeteckningar. Internetbokhandlarnas hemsidor har en mer specificerad indelning än i den fysiska bokhandeln.⁴⁶ På de två största svenska nätbokhandlarnas, Adlibris och Bokus, hemsidor finns det under skönlitteratur mer specifika kategorier än i den fysiska bokhandeln. Skönlitteraturen är, liksom i den fysiska bokhandeln, indelad efter genrekategorier. Exempel på kategorier som är uppräddade under skönlitteratur på Adlibris hemsida är: Antologier, dramatik, deckare & kriminalromaner, erotisk skönlitteratur, essäer & reportage, fantasy, historiska romaner, klassiker. Bokus har liknande uppdelning under skönlitteratur. Men på Bokus hemsida är deckare dock en egen kategori bredvid skönlitteratur.

Både Adlibris och Bokus har miljontals titlar tillgängliga på respektive hemsida. I en artikel på *Internetworld* poängterar Henrik Svensson, försäljningschef på Bokus, vikten av att kategorisera på rätt sätt: ”Det är helt avgörande för oss att lyckas med kategorisering och taggning. Vår stora utmaning är att vi har ett enormt utbud och som alla e-handlare en begränsad yta att visa upp det på.” Henrik Svensson menar vidare att en effektiv kategorisering kan användas som ett medel att konkurrera bland andra nätbokhandlar. Försäljningschefen påpekar att det ofta är en fördel att placera en bok i flera kategorier, eftersom det kan få fler kunder att hitta fram till en viss bok. För att undvika att det blir rörigt när böcker placeras under flera kategorier är det viktigt med en tydlig struktur på hemsidan.⁴⁷

Både Adlibris och Bokus hemsida följer en tydlig struktur. På både Adlibris och Bokus skönlitterära förstasida visas böcker från olika skönlitterära genrer, men inga fantasy. På både Adlibris och Bokus är fantasy placerad som underkategori till skönlitteratur. På Adlibris förstasida för ”fantasy” visas en topplista över titlar tillhörande genren och en länk till ett nyhetsbrev med namnet: ”Ny fantasy, skräck och sci-fi”. På Bokus förstasida för ”fantasy” visas omslag under titeln ”Nyheter”, men ingen topplista över sålda titlar i genren finns.

⁴⁶ Steiner (2010), s. 9.

⁴⁷ Johan Larsson, ”Kategorisering ett måste för att få ordning på e-butiken”, *Internetworld*, 2013-05-22, <http://internetworld.idg.se/2.22601/1.502576/kategorisering-ett-maste-for-att-fa-ordning-pa-e-butiken>, hämtad 2013-08-18.

Däremot blir det tydligt att de titlar som säljer bäst på Bokus hamnar längst upp, under ”Nyheter”, när samtliga böcker radas upp. De titlar som är längst upp här på Bokus hemsida, är samma titlar som är på Adlibris topplista. För att ge en bild av den stora mängden böcker som läsaren finner här, ger kategorin fantasy mer än 5000 träffar på Adlibris hemsida, ingen exakt siffra visas. På Bokus har kategorin fantasy 48513 träffar. Exempel på avgränsningar som går att göra inom genren är utgivningsår, ålder och liknande. På Bokus hemsida går det även att avgränsa sökningen av fantasy till specifik tidsperiod i boken och geografisk plats. På respektive nätbokhandelns sida för fantasy finns det ingen avgränsning att göra på subgenrer. Detta skiljer sig från den amerikanska nätbokhandeln Amazon som har ett flertal subgenrer att välja på under fantasy. Under fantasy finns följande att välja på (här uppräddade efter de med flest träffar på utgivningsår 2012): Epic, Paranormal, Contemporary, Anthologies, Historical, Urban, Alternate History, Magic & Wizards, Arthurian, History & Criticism.⁴⁸ På Amazon har den övriga skönlitteraturen också fler genreindelningar än på de svenska nätbokhandlarna.

Varje år klassificeras ungefär 8000 titlar av Bokrondellen, vilket sedan ligger till grund för hur de flesta bokhandlar organiserar sina böcker. De utgår från förlagens kategorisering, som vägs mot hur tidigare böcker klassificerats. I Bokrondellens system kallas genre också för varugrupp och är den mest övergripande klassificeringen av böcker. Parallellt kategoriseras alla nya titlar utifrån ämnes- och nyckelord. 2012 infördes ett nytt internationellt system för nyckelordsmärkning, ”Thema”. Bokrondellens vd Christer Perslöv tycker att ”nyckelorden är användbara”, men poängterar att ”genre fortsatt väger tyngre”: ”Saknas en varugrupp, en presentationstext, och en bild är det ingen som köper boken. Däremot kan man diskutera hur mycket en bok säljer bara för att förlaget lägger på två nyckelord som är på modet för tillfället”.⁴⁹

Jämförelse bokhandelskanaler och målgruppsdiskussion

Ann Steiner skriver att skönlitteraturens klassificering i genrer är ett sätt för förlag och bokhandel att marknadsföra och hantera enskilda titlar. En genrekategorisering anger målgrupp och var verket ska placeras i bokhandeln. Den förklarar och beskriver vilka förväntningar läsare och kritiker bör ha. Kategoriseringen vänder sig i lika stor utsträckning till bokhandlare, kritiker och läsare. Bokmarknadens genrebegrepp baseras i första hand på målgrupp och inte på innehåll som litteraturvetenskapens genrebegrepp gör. Det har blivit allt vanligare att dela upp bokhandelns hyllor efter genrekategorier. Detta är ett sätt för läsaren att

⁴⁸ www.amazon.com, hämtad 2013-10-19.

⁴⁹ Damberg.

bli intresserad av fler böcker samtidigt som de hittar rätt utan bokhandelspersonalens hjälp. Det är också ett sätt att framhäva specifika genrer som är framgångsrika. Ett exempel är den stora försäljningsökningen till unga vuxna som har skapat egna avdelningar i bokhandeln. I USA har den största bokhandelskedjan, Borders, skapat en ny tonårsavdelning i sina butiker mellan skönlitteratur för vuxna och serier.⁵⁰

Claire Squires och Jerry Määttä menar att en genre påverkar och påverkas av olika faktorer. Tvärtemot från Squires ser Määttä inte genre som en självständig aktör, utan betraktar en genre som något konstruerat. Exempel på faktorer som en genre påverkar och påverkas av som Määttä tar upp är kategorisering och klassificering.⁵¹ Claire Squires poängterar att hyllindelningar och sortering i bokhandeln är en av de mekanismer som bidrar till att skapa en genre.⁵² Jag menar att fantasygenren som enhet påverkar bokhandlarna i valet av placeringen av fantasyböcker. Samtidigt är det bokhandlarnas gruppering av fantasyböckerna, så kallad genrekategorisering, som är en av de bidragande faktorerna till skapandet av genren. Placeringen i den fysiska bokhandeln och kategorisering i nätbokhandeln bidrar till att befästa genren och vilka målgrupper den har. Detta är mitt fokus för diskussionen.

I Bokia, Akademibokhandeln och Hamrelius bokhandel finns fantasyböcker både på vuxenavdelningen och barn- och ungdomsavdelningen. På vuxenavdelningen grupperas fantasyböckerna efter genrekategorin fantasy och de tilldelas en egen hylla eller bokhylla. På barn- och ungdomsavdelningen står samtliga böcker efter ålderskategori. Fantasyn står på så vis integrerade bland de övriga titlarna på barn- och ungdomsavdelningen. I SF-bokhandeln finns ingen uppdelning mellan vuxen- och ungdomsavdelning. Uppdelningen sker baserat på språk, eftersom mycket fantasy är engelskspråkig. Det finns inga barnböcker i bokhandeln.

Lena Stenlund, ansvarig för skönlitteratur i Akademibokhandeln, poängterar att fantasyavdelningen på vuxenavdelningen har både unga och vuxna köpare. Enligt henne är fantasy den avdelning på vuxenavdelningen där det är flest ungdomar som köper böcker. Mycket fantasy riktar sig till unga vuxna, ett fenomen som jag återkommer till nedan. Bokia är den enda av de observerade bokhandlarna som har fantasyböcker placerade under en egen avdelning för unga vuxna. I Hamrelius bokhandel finns det på vuxenavdelningens fantasybokhylla klistermärken med texten ”Tänkt för unga vuxna”. Helén Eyrich, ansvarig för

⁵⁰ Steiner.

⁵¹ Määttä, s.26.

⁵² Squires s.94.

Akademibokhandelns barn- och ungdomsavdelning, talade om att anledningen till att de inte har en ung vuxen-avdelning är på grund av brist på plats i bokhandeln.

Karin Waller (butikschef i SF-bokhandeln) och Helén Eyrich (ansvarig på barn- och ungdomsavdelningen i Akademibokhandeln) tar båda två upp den svenska ungdomsboken *Cirkeln* i intervjuerna. *Cirkeln* av Mats Strandberg och Sara Bergmark Elfgren, utgiven hos Rabén & Sjögren 2011, benämns i Libris katalog som en barn- och ungdomsbok.⁵³ Boken placeras i de två olika bokhandlarna på olika avdelningar och adresserar på så vis olika målgrupper. I SF-bokhandeln placeras *Cirkeln* under avdelningen svenskt, bokhandelns samlingsnamn på de svenska fantasy, science fiction och skräcktitlarna. Waller berättar att *Cirkeln* tillhör subgenren glesbygdspanfantasy, den svenska subgenre som säljer bäst just nu i SF-bokhandeln. SF-bokhandelns målgrupp är i huvudsak mellan 25 och 40 år. Detta är exempel på en ungdomsbok som når ut till en äldre målgrupp än ungdomar, det vill säga till unga vuxna eller vuxna. Helén Eyrich på Akademibokhandeln berättar att *Cirkeln* och den våg av böcker som kom efter succén med samma tema upptar ungefär hälften av ungdomsavdelningens fantasyböcker. I Akademibokhandeln placeras *Cirkeln* och böcker i samma subgenre på hyllan tonår. Eyrich påpekar att även om tonåringar är den främsta målgruppen, hittar även unga vuxna till tonårshyllan. *Cirkeln* är ett exempel på en ungdomsbok som säljer både till tonåringar, unga vuxna och vuxna.

På nätbokhandeln Adlibris finns *Cirkeln* kategoriserad både under kategorierna ”Tonår & Unga vuxna” och ”Fantasy”. På nätbokhandeln Bokus finns den både under ”Tonår” och ”Fantasy & magisk realism”. Då man i den fysiska bokhandeln måste välja en möjlig placering har internetbokhandeln fördelen att det går att placera en bok i flera kategorier. Så är även fallet för fantasyböcker. Genom att placera en bok under flera kategorier så som fantasy, tonår och unga vuxna når en bok ut till fler målgrupper. På både Adlibris och Bokus är fantasy placerad som en underkategori till skönlitteratur. På den amerikanska nätbokhandeln Amazon finns det under kategorin fantasy flera subgenrer att välja på. Detta är inte möjligt i de svenska nätbokhandlarna ännu. Det är möjligt att det även går att välja subgenre till fantasy på de svenska nätbokhandlarnas sidor i framtiden. Fler subgenrer når fler målgrupper. Liksom trenden visar på i de fysiska bokhandlarna finns det flera subgenrer till fantasy idag.

Butikschefen Karin Waller konstaterar att ungdomsböckerna är de böcker som är populärast i SF-bokhandeln just nu, även fast bokhandeln inte har en barn- och

⁵³ Libris, *Cirkeln*, <http://libris.kb.se/bib/12029360>, hämtad 2013-10-30.

ungdomsavdelning. Målgruppen för ungdomsböckerna i SF-bokhandeln är mellan 25-40 år, det vill säga unga vuxna och vuxna. Liksom tabellen i bakgrunden över utgivningen av fantasy i Sverige visar utgjorde barn- och ungdomstitlar nästan hela den svenska fantasyutgivningen fram till 2010. Det är först de två senaste åren som utgivningen av vuxentitlar inom genren har ökat och 2012 gavs det ut nästan lika många vuxentitlar som barn- och ungdomstitlar på den svenska bokmarknaden. Liksom undersökningarna i bokhandlarna visar när ungdomsböckerna både unga och vuxna läsare. Att utgivningen av vuxentitlar ökat tyder på att fantasyn har fått högre status och det har även öppnat upp för en vuxen läsekrets som inte enbart vill läsa ungdomsböcker.

Att fantasyn har både unga och vuxna läsare blir även synligt i de allmänna bokhandlarna. I Akademibokhandeln, Bokia och Hamrelius bokhandel finns fantasyhyllan på vuxenavdelningen i anslutning till barn- och ungdomsavdelningen. Denna placering av fantasyavdelningen är inte en tillfällighet enligt Akademibokhandelns barn- och ungdomsansvarig. Idag har fantasyn en dubbel målgrupp, på så vis att den har både unga och vuxna läsare.

Cirkeln sätter även fingret på ett annat fenomen inom fantasyutgivningen, nämligen framväxten av subgenrer. *Cirkeln* tillhör förgreningen urban fantasy. Den urbana fantasyn, vilken utspelar sig i modern tid, har många kvinnliga författare och en stor kvinnlig målgrupp. Något den klassiska fantasyn traditionellt inte har haft. Den urbana fantasyn tar upp störst utrymme i SF-bokhandeln. Butikschefen Karin Waller bekräftar att den urbana fantasyn tar upp mer plats än den klassiska fantasyn både bland de svenska titlarna och bland de engelskspråkiga. Uppkomsten av den urbana fantasyn innebär en breddning i en tidigare smal genre. I *The Frodo Franchise* förklarar Kristin Thompson att filmatiseringen av *Sagan om ringen* (2001-2003) hade en avgörande roll i att upphöja fantasygenrens roll på marknaden. Från att ha varit en lågt ansedd genre, med en begränsad målgrupp, blev fantasyn i samband med filmatiseringens starka genomslag en populär genre. Genren fick högre status och nådde nya målgrupper. En betydande del av fansen till filmatiseringen var tjejer och unga kvinnor samt en äldre generation och inte bara av tonårspojkar och unga män.

Litteraturvetaren Karl Berglund har gjort en undersökning om deckargenrens framgångar på bokmarknaden. Att deckargenren växer, breddas och ökar i popularitet förklarar Berglund är en konsekvens av att genren har fått en starkare position på bokmarknaden. När genren blir starkare som aktör inkluderas också allt fler böcker i genren. Detta beror på att verk vinner på att förknippas med en populär genre. Berglund kallar det för ”en genreintern positiv spiral”,

där framgång föder mer framgång.⁵⁴ Karl Berglund konstaterar att genrens position på bokmarknaden blir synlig i bokhandeln.⁵⁵ En jämförelse går att göra med min undersökning eftersom den visar tendenser på att genren växer, breddas och ökar i popularitet. Att fantasy är en egen genrekategori i bokhandelns vuxenavdelning säger att det är en framgångsrik genre. Att cirka 75 procent av Akademibokhandelns tonårsavdelning består av fantasyböcker säger något om genrens popularitet på den svenska bokmarknaden. Likaså gör framväxten av fler subgenrer som blir synlig i SF-bokhandeln och då främst urban fantasy. Min undersökning visar på att fantasyn har fått en starkare position på bokmarknaden, liksom att genrens starka position bidrar till att inkludera fler böcker i genren och att nå ut till fler målgrupper.

Avslutande diskussion

Hur bokhandlarna placerar och kategoriserar böckerna bidrar till att befästa fantasygenren och dess målgrupper. Genrekategorisering är ett synligt fenomen i samtliga bokhandlar. Men utöver att gruppera fantasyböckerna efter genre, placerar bokhandlar även böckerna efter ålderskategori eller språk. I SF-bokhandeln finns ingen uppdelning mellan vuxen- och ungdomsavdelning. De svenska fantasytitlarna är placerade i en bokhylla med skylten svenskt. Uppdelningen sker baserat på språk, eftersom det finns mycket engelskspråkig fantasy i bokhandeln. I Bokia, Akademibokhandeln och Hamrelius bokhandel finns fantasyböcker både på vuxenavdelningen och barn- och ungdomsavdelningen. På vuxenavdelningen grupperas fantasyböckerna efter genrekategorin fantasy och de tilldelas en egen hylla eller bokhylla. På barn- och ungdomsavdelningen står samtliga böcker efter ålderskategori. I internetbokhandeln är det vanligt förekommande att fantasyn placeras i flera kategorier. Genom att placera en bok under flera kategorier så som fantasy, tonår och unga vuxna når en bok ut till fler målgrupper. Det är möjligt att det liksom på den amerikanska nätbokhandeln Amazon även går att välja subgenre till fantasy på de svenska nätbokhandlarnas sidor i framtiden. Liksom trenden visar på i de fysiska bokhandlarna finns det flera subgenrer till fantasy idag.

Undersökningen i bokhandlarna visar att fantasygenren har breddats och nått nya målgrupper. Idag har fantasyn en dubbel målgrupp, på så vis att den har både unga och vuxna läsare. Liksom tabellen i bakgrunden över utgivningen av fantasy i Sverige visar utgjorde barn- och ungdomstitlar nästan hela den svenska fantasyutgivningen fram till 2010. Liksom

⁵⁴ Berglund, s.114 f.

⁵⁵ Berglund, s.116.

undersökningarna i bokhandlarna visar säljer ungdomsböckerna både till unga och vuxna läsare. I SF-bokhandeln är det ungdomsböcker som säljer bäst även till bokhandelns kunder mellan 25-40 år. Det är först de senaste åren som utgivningen av vuxentitlar inom genren har ökat och 2012 gavs det ut nästan lika många vuxentitlar som barn- och ungdomstitlar på den svenska bokmarknaden. Att utgivningen av vuxentitlar ökat tyder på att fantasyn har fått högre status och det har även öppnat upp för en vuxen läsekrets som inte enbart vill läsa ungdomsböcker. Subgenren urban fantasy tar upp störst utrymme i SF-bokhandeln. Butikschefen Karin Waller bekräftar att den urbana fantasyn tar upp mer plats än den klassiska fantasyn både bland de svenska titlarna och bland de engelskspråkiga. Uppkomsten av den urbana fantasyn innebär en breddning i en tidigare smal genre och att den har nått en ny kvinnlig målgrupp.

Min undersökning visar tendenser på att genren växer, breddas och ökar i popularitet. Att fantasy är en egen genrekategori i bokhandelns vuxenavdelning innebär att det är en framgångsrik genre. Att en majoritet av tonårsavdelningarna består av fantasyböcker pekar på genrens popularitet på den svenska bokmarknaden, likaså gör framväxten av fler subgenrer som blir synlig i SF-bokhandeln och då främst urban fantasy. Min undersökning i bokhandeln och i nätbokhandeln visar på att fantasy har fått en starkare position på bokmarknaden. Även tabellen i bakgrunden över utgivningen av fantasy i Sverige 2000-2012 visar på trenden att fantasy är en växande genre på den svenska bokmarknaden.

Källförteckning

Tryckt material

- Berglund, Karl, *Deckarboomen under lupp*, Uppsala 2012
- Moody, Nickianne, ”Empirical Studies of the Bookshop: Context and Participant Observation in the Study of the Selling and Marketing of Science Fiction and Fantasy”, i *Judging a Book by Its Cover*, red. Nicole Matthews, Nickianne Moody, 2007
- Määttä, Jerry, *Raketsommar. Science Fiction i Sverige 1950-1968*, 2006
- Squires, Claire, *Marketing Literature: The Making of Contemporary Writing in Britain*, Palgrave Macmillan 2009
- Steiner, Ann, ”Klassiker, fantasy och sanna berättelser – marknadens genrebeteckningar”, *Ord & Bild*, 2010:3
- Steiner, Ann, *Litteraturen i mediasamhället*, Lund 2009
- Thompson, Kristin, *The Frodo Franchise: The Lord of the Rings and modern Hollywood*, University of California Press 2007

Otryckt material

- Amazon, www.amazon.com, hämtad 2013-10-19.
- British Library Catalogue*, <http://catalogue.bl.uk>, hämtad 2013-08-05.
- Damberg, Jenny, ”En bok söker sin genre”, *SvB*, 2013-06-14,
<http://www.svb.se/nyheter/en-bok-s-ker-sin-genre> , hämtad 2013-08-08.
- Fahl, Hanna, ”Där allt är möjligt”, *SvD* 2009-07-17,
http://www.svd.se/kultur/dar-allt-ar-mojligt_3217421.svd, hämtad 2013-06-07.
- Larsson, Johan, ”Kategorisering ett måste för att få ordning på e-butiken”,
Internetworld, 2013-05-22, <http://internetworld.idg.se/2.22601/1.502576/kategorisering-ett-maste-for-att-fa-ordning-pa-e-butiken>, hämtad 2013-08-18.
- Library of Congress Online Catalog*, <http://catalog2.loc.gov/index.html>, hämtad 2013-08-05.
- Libris, ”om libris”, http://librishelp.libris.kb.se/help/about_libris, hämtad 2013-08-05.
- NE, ”fantasy”, <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/fantasy>, hämtad 2013-08-06
- Nilsson, Ylva, ”Tema fantasy: Hål i väggen blev koncern”, *SvB*, 2004-12-15,
<http://www.svb.se/nyheter/tema-fantasy-hal-i-vaeggen-blev-koncern>, hämtad 2013-08-06.
- Schmidt, Lars, ”Har alla utgåvor hemma”, *Svb*, 2010-04-09,

<http://www.svb.se/nyheter/har-alla-utgavor-hemma>, hämtad 2013-08-06.

SF-bokhandeln, "SF-Bokhandelns historia",

<http://www.sfbok.se/div/hist.htm>, hämtad 2013-08-07.

SF-bokhandeln Malmö, "Urban fantasy", 2012,

<http://sfbokmalmo.wordpress.com/foredrag/urban-fantasy/>, hämtad 2013-06-07.

SF-bokhandelns blogg, "Gamla teman kommer tillbaka", 2013-02-13,

<http://sfbloggen.blogspot.se/2013/02/gamla-teman-kommer-tillbaka.html>, hämtad 2013-06-07

Intervjuer

Eyrich, Helén; avdelningsansvarig på barn och ungdom, Akademibokhandeln. 23/9 2013.

Stenlund, Lena; avdelningsansvarig för skönlitteratur, Akademibokhandeln. 23/9 2013.

Waller, Karin; butikschef SF-bokhandeln, Intervju 24/9 2013.